

LLETRES

El fenomen Forrellad

Francesc Ventura

Davant la descoberta de que la Lluïsa Forrellad no havia deixat mai d'escriure malgrat els cinquanta anys de silenci literari, tant Editorial Angle com el Joaquim Sala-Sanahuja varen batejar el fet de que tornés a publicar com el "fenomen Forrellad".

Després de sentir les diverses versions que els veïns de la parròquia de la Puríssima Concepció donaven als aconteixements culturals de principis dels cinquanta, es pot dir que una de les meves obsessions havia estat el poder esbrinar el que jo en diria el fenomen *Forellads*.

És totalment impossible, els agradi a elles o no, parlar d'una sense dir res de l'altra. Dues germanes bessones, guapes, intel·ligents, dinàmiques... Això ja és prou perquè en el Sabadell de postguerra, trist i gris, fos un cas insòlit. No voldria entrar en detalls que farien aquest comentari inacabable, però és molt important i excepcional el fet de que amb vint i pocs anys, havent viscut de petites la tragèdia de la guerra i les penúries i dificultats dels anys següents, es convertissin *totes dues* en unes excel·lents actrius de teatre, *totes dues* tinguessin una gran facilitat pel dibuix i es revelessin com a escriptores hàbils de textos teatrals que escrivien expressament per a ser representats pels seus companys del Quadre Escènic de la Puríssima. La Lluïsa estrena dues obres: *Dos razones* i *Regimiento de caza 43*. Evidentment en castellà. Gairebé impossible en el Sabadell de l'època poder-ho fer en català. La seva germana, la Francesca, inicià la seva carrera literària amb *L'Esperat*, text que es representa en català gràcies a la temàtica religiosa i a representar-se en un centre parroquial. Repeteix text en català amb *Ponç Pilat*, drama bíblic escrit quan tenia 23 anys. Aquesta obra aconseguí un èxit que sobrepassà les fronteres locals. Abans de l'estrena però, l'autora va haver de passar per un diguem-ne *examen* sobre els seus coneixements de religió i de la història de Jesucrist i la seva època, en una entrevista personal amb el bisbe Dr. Modrego.

Que les obres de teatre que escrivien tenien una qualitat fora del corrent ho demostra el fet de que un parell d'elles varen arribar a ser finalistes del Premi de Teatre Ciutat de Barcelona. I per si algú dubtava encara de la vàlua de la creació artística de les germanes Forrellad, la Lluïsa guanya el prestigiós premi Nadal l'any 1953 amb la novel·la *Siempre en capilla*.

MARTA MARTÍNEZ

Si jo en dic fenomen *Forellads*, és perquè a més a més sempre hi ha hagut entre les dues germanes una compenetració i una complicitat total. Entre elles dues s'han ajudat i s'han criticat i corregit tot el que han anat escrivint al llarg dels anys. Fins i tot companys del Quadre Escènic avui confo-

nen quina de les dues va guanyar el Nadal i quina va ser l'autora de *Ponç Pilat*. Les anècdotes que va provocar la semblança de les dues bessones en els anys cinquanta, donarien per un article llarg i divertit.

A mitjans dels cinquanta convergeixen una sèrie d'esdeveniments que varen influir en modificar la trajectòria de les dues germanes i el seu allunyament de l'ambient cultural de la ciutat.

El principal de tots, les discrepàncies entre elles dues i alguns dels responsables del grup de teatre, fet que provoca la sortida de les dues Forrellad del Quadre Escènic i com a conseqüència la del principal actor: Miquel Viadé.

Ara, amb la perspectiva dels anys, no hem puc estar de comentar que el grup de teatre va agafar el camí de fer unes obres molt diferents de les que es feien en general en el clima trist i oprimint de l'època, gràcies a les germanes Forrellad, al Miquel Viadé i al gran mestre de tots ells Enric Gallemí, director dels primers grans èxits del grup. Aquí vull deixar constància del perquè de la meua principal admiració per les germanes Forrellad. A quants grups de teatre trobareu la circumstància de que entre els seus primers actors, en aquest cas, dues actrius, dissenyin vestuari i escenografies i, principalment, es dediquin a escriure textos expressament per a ser representats pels seus companys del grup? Per mi, és la màxima possibilitat creativa dins de l'activitat teatral.

En deixar el grup les germanes Forrellad se'n van amb algunes de

les seves obres sota el braç. Obres inèdites que mai han trepitjat un escenari. Desapareixen de la vida cultural de Sabadell, sense fer soroll, *fent mutis pel lateral*, com haurien escrit en una de les seves obres.

La Francesca es casa i se'n va a viure a Cerdanyola. La Lluïsa, cansada de la popularitat com a conseqüència del Nadal, de la pressió dels periodistes i fins i tot de la mateixa editorial que constantment li exigia una nova novel·la, aprofita que els seus pares es jubilen del negoci que tenien al carrer de Calderón, i se'n va a viure amb ells a Bellaterra.

Al llarg d'aquests darrers cinquanta anys s'han fet tota mena de suposicions: que elles no havien escrit mai res. Que si la novel·la *Siempre en Capilla* era un plagi. No fa pas massa temps, en una conferència sobre la literatura dels darrers cent anys a Catalunya i a Sabadell, el conferenciant va esmentar el Nadal de la Lluïsa Forrellad. Van aixecar-se dues senyores que estaven a primera fila dient que la novel·la *Siempre en capilla*, no l'havia escrit la Forrellad, perquè si no, com s'explicava que no hagués sortit mai més cap llibre d'ella? Raonament quasi tan pueril com el d'aquella persona que un cop adjudicat el Nadal va dir a l'autora: "Jo no em crec que l'hagis escrit tu el llibre." En preguntar-li el perquè, la contesta no podia ser més contundent: "Perquè no en fas la cara."

A vigílies de Setmana Santa del 1999, tot fent-la petar amb l'amic Ramon Bielsa, comentant les excel·lents fotografies dels personatges de Ponç Pilat que va fer el desaparegut fotògraf Joan Llobet i Prunés, vàrem calcular que tan sols faltaven dos anys perquè en fes cinquanta de l'estrena de Ponç Pilat. A partir d'aquí comencem entre tots dos a fer una llista de possibles actes a organitzar per commemorar aquest aniversari.

El recolzament de l'amic Salvador Fité va ser definitiu. No anomenarem els actes que es varen fer. D'aquesta commemoració tan sols fa cinc anys i qui més qui menys en va sentir a parlar.

Recordaré sempre el retrobament amb la Francesca, una d'aquelles dues germanes que havia admirat, i que ara es presentava al nostre davant sent una àvia de setanta i tants anys, amb pantalons, sabates de talons i amb un dinamisme poc freqüent en una persona de la seva edat i tot fent voltar les claus del cotxe amb un dit de la mà comentava el difícil que és aparcar al centre de Sabadell.

La seva predisposició per col·laborar va ser total.

Va haver de passar més d'un any per poder veure a la Lluïsa. Va comparèixer conjuntament amb la seva germana a una trobada de tots aquells que havien participat en l'espectacle de Ponç Pilat (la immensa majoria dels convocats varen acudir a la trobada, passàvem del centenar). La recordo a la sala de la parròquia cedida molt de gust per Mossèn Joan Nadal, mirant a tort i a dret saludant a tots els ex companys de teatre.

La Lluïsa, a primera fila, ens escoltava i ens mirava recelosa com si pensés: i ara aquests que s'empatollen?. No va ser fàcil convèncer-la de que ella també havia de participar en la commemoració. Però a mida que el Salvador Fité va anar aclarint punt per punt el que preteníem i com ho faríem, de mica en mica, es va avenir a col·laborar.

Ara que la tenia tan a prop, jo sentia la necessitat d'aclarir d'una vegada per totes el misteri de la seva activitat literària. Va ser al final de la segona o tercera trobada. Ella seriosa, passes llargues però pausades, trepitjant sobre segur, i jo que li pregunto: a què et dediques actualment? Em va fulminar amb una mirada que em va deixar glaçat. Vaig pensar que tot i que volia ser prudent, de segur que l'havia vessada. Seca i com volent

dir rematem-ho d'una vegada va dir: **Jo escric. No he deixat mai d'escriure!** Aquí em vaig deixar anar i confesso que el primer sentiment que vaig notar va ser de venjança. De cop vaig veure al meu davant totes aquelles persones que al llarg d'anys criticaven a la Lluïsa dubtant de si ella havia escrit o no la novel·la que l'havia fet famosa. Li dic que ningú es creu que ella continuï escrivint. Amb fredor i un cert menyspreu cap als que parlen malament d'ella va contestar: No m'interessa el que pensin o diguin, jo escric.

Vàrem aprofitar entre la Paquita i jo per interessar-nos pel que escrivia i per què no ho publicava. La primera part de la pregunta ens la va contestar tot caminant de la Plaça de l'Àngel a la Plaça Marçet. Ens va resumir l'argument de les tres darreres novel·les que havia escrit.

De la segona part de la pregunta, ja al costat del cotxe a punt de marxar, ens en va dir: A mi el que m'agrada és escriure; no em veig amb una maleta anant a vendre els meus llibres. Vàrem insistir en més d'un moment de la conversa que ens deixés llegir alguna de les novel·les que tenia escrites. Potser perquè no hi havia massa confiança, o no entenia massa bé el nostre interès, ens va plantar tot dient: no us agradaria el que escric.

Molt de tant en tant ens trobàvem amb *aquelles noies*, tal com és costum entre nosaltres per referir-nos a les Forrellad. En els darrers anys el costum és fer les reunions a casa del Salvador Fité. Finalment un dia la Lluïsa es va presentar amb una novel·la sota el braç. Vàrem fixar les regles del joc. La novel·la la començarien llegint la família Fité, ja que la Mª Teresa, en la darrera reunió, va insistir molt en que la portés perquè ella havia de fer repòs i li agradava molt llegir. Aniríem fent una roda, però amb la condició de no fer cap comentari fins que tots l'haguéssim llegida. Les ganes i la por eren a parts

iguals: Ganes de llegir-la i por que no ens agradés. Amb menys d'un mes els cinc que teníem el compromís de fer-ho ja havíem devorat la novel·la. A tots ens va sorprendre. A tots ens va entusiasmar. Tot eren elogis i cap de nosaltres va ser capaç de trobar-hi cap defecte. També vàrem raonar que tal vegada eren les ganes que tots teníem de creure que la Lluïsa continuava escrivint molt bé.

És per aquest motiu que el Joaquim Sala-Sanahuja es tornà a incorporar amb el grup que assíduament ens reuníem. (Ja havia col·laborat intensament en l'aniversari de Ponç Pilat). Una vegada més creïem que la seva opinió ens era imprescindible.

El seu diagnòstic es va fer esperar. Amb els del grup ens trucàvem preguntant si algú havia vist al Sala-Sanahuja. Va ser l'espera més angoixant de tot aquest procés. Era com si ens hi anés quelcom de molt important per tots nosaltres. I en realitat era així, els objectius del grup després dels actes de Ponç Pilat eren posar al descobert tot el que la Lluïsa tingués escrit. L'opinió del Joaquim va arribar. Va ser una trobada casual a mitjans d'agost. La conversa, mentre plovia a bots i barrals, va anar sobre la personalitat de l'escultor Camil Fàbregas, que ens acabava de deixar per sempre. Al final de la conversa vaig pensar que el Joaquim s'acomodaria sense comentar res del llibre de la Lluïsa!. Quan això anava a produir-se, com aquell que, de cop, recorda alguna cosa que calia comentar, ens va dir: "Ah, per cert, allò de la Lluïsa està mol bé. He quedat gratament sorprès. A Catalunya, actualment, no hi ha cap dona escriptora que la superi." Va elogiar el ritme, la qualitat literària i l'extens i ric vocabulari. Els elogis van sobrepasar les expectatives de tots. La mateixa Lluïsa, en conèixer el veredict del Joaquim, creia que sortia d'un somni.

LLETRES

Ara, l'important era veure si les altres novel·les que deia tenir escrites mantenien el mateix nivell. I quantes més en tenia?

Treballa en un petit estudi del pis de dalt. En aquest espai amb prestatges plens de llibres i cintes de vídeo, des de ja fa uns anys ha reemprès la tasca de passar en net vàries novel·les gràcies a un ordinador portàtil que el seu nebot li va ensenyar a utilitzar (segurament que ella no li agrairà mai prou –ni nosaltres tampoc-). Em va explicar que una vegada guanyat el Nadal els de l'editorial no paraven de demanar-li noves novel·les per aprofitar l'èxit de *Siempre en capilla*. El cert és que en aquella època ella tan sols n'havia escrit una, la que va enviar al Premi Nadal i no en tenia cap més. Posar-se a escriure de premsa i corrents per exigències de l'editorial i seguint les pautes i dictats que li proposaven no li va interessar. No li va semblar ètic i ella no sabia escriure per encàrrec.

CASTELLVÍ

Passats uns anys, quan va creure que tenia alguna cosa que valia la pena ser publicada, se'n va anar a veure l'editor. Ja era mort. En el seu lloc el responsable era un home jove que tal vegada era el fill o el nét. No sabia qui era ella ni la coneixia de res. Va agafar la bossa en la que portava les novel·les i se'n va entornar cap a casa a escriure, que en realitat era el que ella sabia i volia fer. L'altre qüestió que justifica més clarament el seu allunyament del món editorial me la va explicar sense demanar-li. Va assenyalar amb el dit una fotografia d'ella penjada a la paret del fons: devia ser de quan tenia vint i pocs anys, una fotografia d'aquelles que sempre t'estan mirant, la miris d'on la miris, i tot assenyalant-la, amb un dels seus millors tons de personatge teatral va dir: "la culpa és d'aquesta, que cada dia em mira com si em digués: "No faràs mai cap novel·la que superi la primera que vas fer."

Jo entenc que ella no tingui vocació de venedora del que escriu. Crec que això es gairebé comú a tots els bons artistes. O ets un bon artista o ets un bon venedor. Ni que sigui per pudor el que crea no és el més indicat per assegurar que el que fa és molt bo i menys per fer de representant d'un mateix.

Però al mateix temps que passaven els anys, la por, els dubtes i el no saber com fer-ho per ensenyar la seva obra van anar en augment.

Des dels anys cinquanta, tant ella com la seva germana van deixar de freqüentar ambients culturals i artístics. La Lluïsa tenint cura dels seus pares ja grans i amb problemes de salut i escrivint quan aquestes ocupacions li deixaven temps lliure per a ella. La Francesca, col·laborant al

despatx del seu marit, que és advocat, i cuidant primer dels fills i ara fent d'àvia. La Francesca explica que no ha tingut temps de trobar a faltar l'ambient de quan era jove, perquè la vida de família l'ha mantingut molt ocupada i ho ha fet de gust. Això no ha privat que al llarg dels anys anés escrivint també una novel·la que probablement vegi la llum molt aviat. (Aquesta novel·la és sobre Guifré el Pilós i perquè quedi constància de que l'està escrivint, cada any, com a Nadala, ens en fa arribar una pàgina!) Quan això passi, que de segur passarà, aquest fet encara contribuirà més a la confusió de quina és l'una i quina és l'altra en aquest embolic de les germanes bessones Forrellad.

Ara calia trobar una editorial. La nostra sorpresa va ser que sabent que teníem un llibre de qualitat i amb la garantia de que al darrera en podien sortir més de la mateixa autora, no vàrem saber trobar la manera de que algú es comprometés, no ja tan sols a publicar-lo, sinó que ni el volien llegir.

Finalment es va enviar la novel·la a l'Editorial Angle. Però els mesos varen anar passant i ningú deia res.

FRANCESC ESTEVE

En aquesta llarga espera, jo aprofitava les visites a casa de la Lluïsa per estirar-li una nova novel·la, més endavant una altra. Així fins a tres més. El desenllaç va tardar dos anys més en arribar. Un dia d'estiu, de visita a casa dels bons amics Juan Sánchez i Mercè Roig, de sempre vinculats al món de les publicacions, els explico el cas de la Lluïsa Forrellad. Casualment feia poc que havien fet una feina per Angle Editorial. Em comenten que no és normal que esperin tants mesos en donar una resposta. Això va quedar com un comentari més de la llarga conversa d'aquell dia. Un bon dia el Juan, parlant amb un dels responsables d'Angle els fa saber que estem esperant una resposta sobre el llibre de la Lluïsa. Busquen entremig d'una gran estiba d'originals dels que reben per ser editats i el de la Lluïsa no el saben trobar. Li demanen que urgentment fem arribar una nova còpia. L'endemà el Juan em va acompanyar a Angle Editorial i vàrem fer entrega de la nova còpia. Vaig aprofitar l'avinentesa per donar-los un exemplar del catàleg de l'exposició de Ponç Pilat i vaig insistir que es mirassin el catàleg en el que, a més de les fotografies del Sr. Joan Llobet, hi havia un escrit del Joaquim Sala-Sanahuja parlant de les germanes Forrellad i el text en vers de Ponç Pilat de la Francesca, publicat per primera vegada.

L'endemà mateix el Joan Simon d'Angle Editorial em trucava per fer-me saber que portava vint pàgines llegides de la novel·la de la Lluïsa i que els interessava molt. Volia saber quantes novel·les més tenia jo de la mateixa autora. Feia pocs dies que li havia estirat la quarta. El mateix dia a la tarda un missatger recollia les tres obres més. El divendres de la mateixa setmana que havia portat la novel·la a Manresa, els d'Angle trucaven dem-

anant si era possible una entrevista amb la Lluïsa pel dilluns següent.

El dilluns ens reunim al soterrani dels Forns i Obrador de Ceràmica (FOC), Es presenten per part d'Angle el seu director Eudald Tomasa i el Joan Simón que és el que primer ha llegit les novel·les. També va venir el Juan Sánchez; és d'agrair la seva presència ja que és el que va aconseguir desencallar els tràmits imprescindibles per poder tirar endavant aquesta apassionant aventura. El Salvador Fité i naturalment la Lluïsa. Els dos

responsables de l'Editorial es van anar rellevant fent comentaris elogiosos de l'autora i de les seves obres. Varen expressar la voluntat de preparar immediatament un contracte. Volien que la primera novel·la sortís publicada després de l'estiu.

Vaig aprofitar aquesta primera reunió per aconsellar que si publicaven alguna novel·la de la Lluïsa aprofitessin per reeditar el *Siempre en Capilla* i pensessin si era convenient fer-ho en català. Van dir que tenien temps per pensar-ho.

A partir d'aquí tan sols queda per comentar que la feina preparatòria pel que fa a correccions i comprovacions de les dades històriques de que consta *Foc latent* va durar varis mesos, més del que tots creïem. Els editors es varen voler assegurar de que tot sortís el millor possible.